

Міністерство культури і туризму України
ДЗ «Державна бібліотека України для юнацтва»

«Буття прочинилося навстіж...»

Емма Андієвська

(до 80-ліття з дня народження)

Біобібліографічний покажчик

Київ 2010

ББК34Укр 6 –8я1

Б 93

«Буття прочинилося навстіж...» Емма Андієвська : до 80-ліття з дня народж. : біобібліогр. покажч. / уклад. О. Круківська ; ред. С. Чачко ; ДЗ «Держ. б-ка України для юнацтва». – К., 2011. – 52 с.

Покажчик підготовлений до ювілею від дня народження Емми Андієвської – відомої української письменниці та малярки з Німеччини.

Емма Андієвська – лауреат премії Фундації Омеляна та Тетяни Антоновичів за «Роман про людське призначення» (1984), Міжнародної літературної премії «Тріумф» (2003), літературної премії «Глодоський скарб» (2009), премії журналу «Ї» (2002, Львів).

У покажчику зібрані твори, видані як окремо, так і в різних антологіях, хрестоматіях та часописах, у тому числі іншими мовами світу; каталоги виставок малярських робіт мисткині з 2007 р.

Матеріали розміщено в алфавітному порядку в межах тематичних розділів.

Покажчик стане у пригоді бібліотечним працівникам, вчителям, старшокласникам загальноосвітніх шкіл, студентам, всім, хто цікавиться українською еміграційною літературою.

Укладач О. Круківська

Редактор С. Чачко

Відповідальний за випуск Г. Саприкін

©Укладач О. Круківська, 2010

©Державна бібліотека України для юнацтва, 2010

«МАЮ ЕНЕРГІЮ БЕЗ КІНЦЯ»

(короткий огляд життя та творчості Емми Андієвської)

Емма Андієвська народилася 19 березня 1931 р. у м. Сталіно (тепер Донецьк) у родині вченого-хіміка Івана Андієвського. У зв'язку з хворобою доньки батьки напередодні війни змушені були переїхати до Вишгорода. Батька при відступі з Києва у 1941 р. застрелили енкаведисти. Коли відступали німці, мати з двома дітьми (Еммою та її братом) виїхала на Захід. У Німеччині Емма здобуває вищу освіту. У 50 – 60-х рр. проживатиме у США, де отримає громадянство. Вийшовши заміж за Івана Кошелівця, переїжджає жити в Мюнхен (Німеччина), де проживає і нині.

Член ПЕН-клубу, Спілки професійних митців Німеччини, Вільної Академії в Мюнхені, Національної спілки письменників України.

Перша, скромно видана збірка 20-річної Емми Андієвської «Поезія» (Вид-во «Україна», 1951 р.) вразить літературних критиків української еміграції 60-х рр. ХХ ст. абсолютною новизною, свіжістю, несхожістю ні на що до того читане. Ігор Костецький назвав молоду авторку геніальною, Володимир Державин порівняв літературний дебют Емми Андієвської з дебютом Павла Тичини та Артюра Рембо.

*Порічок гроно, наче сонм планет,
Застигло в нерухомім танку –
Закам'янілий пірует
На вічному світанку.
(Ця строфа стала хрестоматійною).*

*...Зорям на небі тісно,
Троянда пішла від місяця.
Дерева, як з діжки тісто,
Муrom стікали в барвисте,
Де вітер від пахоців світиться.
(Із вірша «Троянда пішла від місяця», зб. «Поезії»).*

Або

*...Нехай тремтять в руках старечих
Зірки. О, вони не знають болю.
А простір падає на плечі
Поволі,
Мов зачарований падінням.
(Із вірша «Колись», зб. «Поезії»).*

Наступні збірки викличуть полярні думки: від абсолютного несприйняття й неприйняття і до солідних досліджень різних аспектів феномену Емми Андієвської, зокрема мови її творів.

Так, провідний літературний критик діаспори Юрій Шерех у «Великій статті про малий вірш» назвав поезію Андієвської «протимовною, що свідомо ламає мовні норми» [17, 338 – 342]. Василь Барка у своїх «Увагах про поезію старовинну і сучасну. Емма Андієвська» у мовній манері поетки звертав увагу на «вражаючі знахідки ліричного образотворення... аж до якоїсь іраціональності первісного виду людей, коли зрослися з чарівництвом природи» [4, 22 – 23]. Уже згадуваного Володимира Державина не перестає вражати поезія Е. Андієвської як поезія «перфектної естетичної конструкції» [8, 98]. «Поетична мова Андієвської слов'янська просто до меж орієнтальності» [6, 366] – проголосили укладачі антології української еміграційної поезії «Координати» Б. Бойчук та Б. Т. Рубчак. Розвинув цю думку Марко Роберт Стех. Саме він скрупульозно обґрунтував «орієнтальні» риси мовленнєвої тканини творів письменниці. Виходячи із потєбнянського розуміння секрету внутрішньої форми слова («Сила впливу твору мистецтва... проявляється у певній гнучкості образу, в силі внутрішньої форми збуджувати найрізноманітніший зміст» [12, 49]), Юрій Лаврінєнко підкрєслює особливість студії слова в Емми Андієвської, «його можливостей стати ключем концерту чи сцєною для краєвидів і дійств. Так одне якєсь слово родить цілу поєму; левада, кінь, базар, ріка, кавун, риба, яблуко розгортаються під пером поетки у всєвіт». «Її світ у своїй розмаїтості і плинності єдиний, мов океанічна сфера, немов «водоймище речей» за власним виразом поетки» [10, 262].

У новому тисячолітті з'явилися нові збірки та перевидання прозових творів Емми Андієвської. Так, коштом авторки вийшли у ви-

давництвах Львова і Києва книги: «Межиріччя» (1998 р.), «Атракціони з орбітами і без» (Львів, 2000 р.), «Вілли над морем» (Львів, 2000 р.), «Хвилі» (2002 р.), «Хід конем» (2004 р.), «Погляд з кручі» (2006 р.), «Півкулі і конуси» (2006 р.), «Фульгурити» (2008 р.). З 2004 року в Україні розпочато 10-ти томне видання творів Емми Андієвської. Кожне із вищезазначених видань представляє багатомірний, безмежний світ поетки, зреалізований у своїй більшості в улюбленій віршованій формі – сонетах. Їх уже більше 3 тисяч, написаних з використанням дисонансів (принагідно зауважу, що ця статистика із розмови з Еммою Андієвською). Наведемо приклади віршів, у яких використовуються консонанси (неточні рими, зумовлені лише співзвуччям приголосних).

На ріку

*Стань. Відпочинок, водою підточений,
Поруч тече.*

*Сонце війнуло на воду калачики
Й плити води покалічило.*

*Качка з води, як з четвертого виміру,
Лапками – віяло вилила.*

(Із зб. «Наука про землю»).

*Буття – на пагорбі – ще раз – зразок,
Щоб – і ніщотам – старт новий – внизу,
Де й легіт – нігті – від нудьги – гризе –
Весь світ – собі – привласнила – гроза.*

Із сонету «Напливи» із тієї ж збірки

Сіяч світів, – птах, що іде за плугом.

За ним комахо-риба – стрімко – плига.

Хоча – обоє – людську тінь, – колеги, –

Що – духу уловини – розлогі.

(Уривок із сонету «До змін охочих», збірка «Фульгурити»).

«Поезія – це завжди втілення невтіленого, чи бодай прагнення зобразити незображальне, що вислизає з-під точних окреслень, але що його все-таки дано прочувати» [1, 3] – так задекларувала своє

поетичне світовідчуття молода поетка (у статті з нагоди 100-річчя Шарля Бодлера, якого, поряд зі Стефаном Малларме, вважала своїм поетом). А пізніше вже зріла поетеса розвине свою думку далі: «Людина не призвичаєна до складного відображення світу. Поезія логічна, заримована існує й існуватиме. І поезія числа, яка рухається над логічним, і властиво це і творить справжню поезію. Хоч ще раз підкреслюю, що не заперечую логічної поезії. Але ні та, ні інша поезія не може поглинати усю, бо тоді духові не буде де ходити» [16, 138]. Літературознавець і філософ Тарас Возняк називає поезію Емми Андієвської справжньою, оскільки, як вважає вчений, «правдиве поетизування відбувається у ширших рамках – воно є креуванням світу/мови, а, відповідно, і омовлюванням світу, прирощенням цього світу через творчий акт поета... Поезія Андієвської для української мови, безсумнівно, є креативною» [7, 224].

Для Андієвської малювання – це «розгортання метафори» [16, 136]. Вона вважає, що не обов'язково вдаватися до «самого рисунка», оскільки «то належить більше до сфери розумової, то радше конструкція». Тому малярство її «більш безпосереднє», схоже на дитячий малюнок. Недаремно на її картини добре реагують саме діти.

Вплив примітивізму на мистецтво Емми Андієвської, як відзначають мистецтвознавці, очевидний. Зацікавлення ним виявляли різні художні напрями у ХХ столітті, «реабілітуючи «дитинство людства» задля нового переживання «емоційної правдивості» первісного мистецтва» [5, 360]. Малюнки Емми Андієвської відрізняються своєрідністю. За словами художниці, картини з'являються у її свідомості в завершеному вигляді, і їй залишається лише перенести їх на полотно. Якщо не зробити це своєчасно, то вони, картини, як стверджує авторка, «поступово розсотуються» [2, 5]. Так, до 13 років у ній звучала музика, яку не вміла записати, тому і зникла із душі. На зміну їй прийшла поезія.

Картинам Емми Андієвської притаманні відсутність лінійної перспективи, замкнутість простору, заокругленість зображуваних об'єктів, краплеподібні форми. Усі вони виконані у техніці олійного живопису на полотні, з використанням в основному червоного, зеленого, жовтого, синього кольорів. Саме завдяки кольорам, як вважає мистецтвознавець Г. Праздников, малярці вдається «подолати

жорстокість і статичність зображення, вносячи в нього динаміку та експресію». При цьому, продовжує свою думку автор, «вона [Андієвська. – О. К.] ... ніколи не порушує його цілісності й гармонії» [13, 6 – 7], оскільки має природжений смак і почуття міри.

Часто зображує малярка комахоподібні створіння. В одному із інтерв'ю вона пояснює це так: «Комахи – це світ, який навколо нас, але якого ми не помічаємо, до якого ми не маємо жодного доступу. У мене ж комаха обернена на дорадника, янгола. На моїх картинах вони більше схожі на бегемотиків. Але це саме те, що наближає їх до людськості. Бо людина може сприймати те, що інакше, лише у якійсь трансформації» [2, 15].

Живопис, поезію та малу прозу (новели) Емми Андієвської треба розглядати у їх цілісності. Це не означає, що вони доповнюють одне одного. Для малярки-письменниці «воно (малярство) своєрідний різновид поезії... Це та сама поезія, але виражена іншими засобами» [3, 6]. На наш погляд, доречним буде тут згадати про щорічник «Нові поезії» (видання Нью-Йоркської групи), зокрема № 6 за 1964 рік. На сторінках 16 – 22 у рукописному вигляді (дрібний, акуратний почерк, з ретельно виведеною кожною літерою) подані твори Емми Андієвської: поема «Перетинки» (із зб. «Первні», 1964 р.), уривок із вірша «Базар», а також її коротке есе про синтетичні вірші. «Синтетичні вірші... – це поєднання слова, малюнку й музики. Музичні «Невми» в тексті означають не тільки окремі тони або їх співвідношення, але й цілі музичні фрази, залежно від контексту...» [11, 21]. Окремою сторінкою (у вигляді розгортки) подана таблиця музичних знаків, «бо звуки не ідентичні з досі відомими» [11, 21]: по написаному червоним чорнилом тексту позначені кружальця червоні і чорні – напівзафарбовані, повністю зафарбовані і просто кільця з крапочками всередині і без. Вони (кружальця) розташовані парами (більшість із них паралельно одне одному, або частково накладені одне на одне). Крім кружалець («невм»), зображені ще 4 знаки лише чорним кольором. Через весь текстовий листок тягнеться червоно-чорний знак у вигляді вісімки (символ безкінечності).

Є у Емми Андієвської книжка-альбом «Мова сну = сегменти» – яскравий приклад поєднання кольору/слова у сновидних малюнках.

(Синтетичний світогляд – одна з ознак сюрреалістичного мислення).

На запитання, чи ця теорія знайшла свій подальший розвиток, пані Емма відповіла, сміючись, що вона завжди любила щось вигадувати. Коли вивчала санскрит, то постав Джалабіда, «що походить з двох санскритських слів: Джалібідар – батько води і Джалікара – той, хто живе у воді. От і народилася істота, що має в усьому плинні якості. Лише єдине, що в нього стале, – це безмежна доброта, все інше може перевтілюватись» [16, 133].

Нещодавно побачила світ невеличка за розмірами книжка-альбом «Джалапіта» німецькою мовою (художнє оформлення самої поетки). І тут ми стикаємося із загадкою літературного світу Емми Андієвської. Знаючи про нестямну, палку українськість Емми Андієвської («Україна влетіла в моє серце і назавжди там лишилася» [2, 15]; «Що мене українізувало? Зневага до всього українського. Отож я поклала собі, що буду українкою, навіть, якщо існуватиму одна-єдина на всю планету...» [16, 136]), через що жодного твору не писала іншими мовами, крім української, і раптом твір Андієвської німецькою. Виявляється, що твір вийшов у перекладі Діорга Штрігеля.

У своїй передмові до першого тому 10-ти томного видання творів Емми Андієвської письменник Петро Осадчук згадує про таку цікаву рису літературного хисту письменниці, як псевдопереклади. Такого жанру українська література не знає, але у світовій це не новина. Він приводить приклад псевдоперекладів шотландського барда III ст. Оссіяна англійським письменником Дж. Макферсоном (опублікував переклад 1760 р.), «Пісні Білітіс» як переклад з давньогрецької французом П'єром Луї, який жив на межі 19 і 20 століть. Поетична збірка Е. Андієвської «Риба і розмір» (1961 р.) також містить переклади творів поетів, які не існують, Варубу Бдрумбгу та Арістодімоса Ліхноса. Повернімося до Діорга Штрігеля. Він також не існує. Псевдопереклад «Джалапіти» здійснила сама Емма Андієвська, про що мені й розповіла.

Спільним українсько-канадським проектом стало перевидання прозових творів «Роман про людське призначення» (1992 р.), та «Роман про добру людину» (1993 р.). Однією із особливостей рома-

нів Е. Андієвської є відсутність лінійного часу як такого. Замість нього існує «круглість часу, багатосторонність, делінеарність простору» [16, 135]. «Круглий час – це об'єднання подій та явищ, неможливих у «нашому» часі. Наприклад, в круглому часі народження, життя, смерть – синхронні. У нашому «логічному мисленні» – це абсурд... Круглий час – це оксиморон. Проте він справжній» [14, 156]. Так трактує письменниця «ідею круглого часу» у листі до М. Р. Стеха. Вона переконана, що «круглий час – це дійсність не викривлена» [14, 156]. Ще однією характерною рисою великої прози Емми Андієвської є те, що «увага читача концентрується на внутрішньому баченні, зоровій дії. Незвичайний кут зору оприсутнює нову реальність, нову можливість буття» [9, 80].

«Казки» (Париж-Львів-Цвікау, 2000 р.), «Проблема голови» (Львів, 2000) та «Тигри» (Нью-Йорк, 1962 р.) – це так звана мала проза Емми Андієвської, яка, поряд із збіркою казок, слугуватиме для вдумливого читача доповненням до біографії авторки, але не у сенсі даних життєпису, звичних для нас. Швидше, це внутрішня «біографія» митця із баченням надреального світу.

«Провидіння не любить ледачих» – часто повторює Емма Андієвська. І справді, працездатність її вражає. На відпочинок відведено 4 години на добу. І постійна праця, праця, праця... «Маю енергію без кінця». Так вона пояснює свою здатність не відчувати втоми. І далі розвиває думку щодо джерела своєї енергії. «Думання про себе паралізує велику частину вашої енергії. Думайте про речі, які ви робите. Якщо ви скеровуєте свою енергію на те, щоб вам хотілося втілити, ви випростовуєтеся. Провидіння дарує кожному скарби» [2, 6]. На сьогодні – більше 11 тисяч картин, нова збірка «Ідилії», яка вийшла у Видавничому домі «Всесвіт» знову ж таки коштом авторки, і безмежний оптимізм. І безмежна віра у доброту людську, яка, «попри зорове сприйняття світу, завжди найбільше цікавила» [16, 138] Емму Андієвську.

*Гарбузові флейти, горіхові дзвіночки –
один поперед одного до виднокола.
Той – драбину до місяця, цей –
Драбину до раю.*

*А мені – аби до серця приступити.
(Із зб. «Наука про землю»).*

*Олена Круківська, ст. науковий
співробітник Національного музею літератури України,
бібліограф ДЗ «ДБУ для юнацтва»*

Використана література:

1. Андієвська Е. : «Основоположник новосучасної поезії» (з нагоди 100-річчя Ш. Бодлера) / Е. Андієвська // Укр. вісті. – 1966. – 8 лип. – С. 3.
2. Андієвська Е. : «Я свою Україну ношу, як равлик...» / Е. Андієвська // Погляд. – 2006. – 29 верес. (№ 77). – С. 5, 6, 15.
3. Андієвська Е. : «Депресія – це розкіш, на неї немає часу...» / Е. Андієвська // МБ-Субота. – 2006. – 30 верес. – С. 6.
4. Барка В. Земля садівничих / В. Барка. – Мюнхен : Сучасність, 1977. – С. 22 – 23.
5. Біла А. Український літературний авангард: пошуки, стильові напрямки. – К. : Смолоскип, 2007. – С. 359 – 360.
6. Бойчук Б. Координати: Антологія. В 2 т. Т. 2 / Б. Бойчук, Б. Рубчак. – Мюнхен : Пролог, 1969. – С. 366.
7. Возняк Т. «Небуття хамелеон» у поезії Емми Андієвської // Тексти та переклади / Т. Возняк. – Харків : Фоліо, 1998. – С. 224.
8. Державин В. Поезія Емми Андієвської / В. Державин // Кур'єр Кривбасу. – 2004. – № 170. – С. 98.
9. Зборовська Н. Про романи Емми Андієвської / Н. Боровська // Сл. і час. – 1994. – № 4. – С. 80.
10. Лавріненко Ю. Дві течії в поезії Емми Андієвської // Зруб і парости : літ.-критич. ст., есеї, рефлексії / Ю. Лавріненко. – Мюнхен, 1971. – С. 262.
11. Нові поезії / ред. : Б. Бойчук, Ю. Тарнавський. – 1964. – № 6. – С. 21 – 22.
12. Потебня О. Естетика і поетика слова : зб. / О. Потебня. – К. : Мистецтво, 1985. – С. 49.

13. Праздников Г. Простір живописної магії / Г. Праздников // Емма Андієвська / за ред. М. Маричевського. – К. : Мистецтво, 2000. – С. 6 – 7.

14. Стех М. Р. Далекосхідні стежки до межневимовного / М. Р. Стех // Кур'єр Кривбасу. – 2005. – № 189. – С. 156.

15. Стех М. Р. «Іншим обличчям в потойбік...» – поезія і проза Емми Андієвської / М. Р. Стех // Кур'єр Кривбасу. – 2004. – № 170. – С. 85.

16. Тарнашинська Л. Закон піраміди / Л. Тарнашинська. – К. : Пульсари, 2001. – С. 133, 135 – 136, 138.

17. Шерех Ю. Велика стаття про малий вірш // Пороги і Запорожжя: Література. Мистецтво. Ідеологія. У 3 т. Т.1 / Ю. Шерех. – Харків : Фоліо, 1998. – С. 338 – 342.

ТРИ МИСТЕЦЬКІ СВІТИ ЕММИ АНДІЄВСЬКОЇ

Емма Андієвська не перестає дивувати: кольором, словом, образом... Відома поетка й прозаїк (у її творчому доробку близько тридцяти книжок поезії та вісім – прози), неповторна малярка, вона надійно увійшла в свідомість та історію української та світової культури ХХ – ХХІ ст.

Слово Емми Андієвської воістину долає простір і час, показує все в русі, причому – спроектованому на кількешаровість, багатоплощинність буття. Її романи, по суті, є віддзеркаленням конфлікту між розумом і духом, раціональним мисленням та ірраціональною суттю світу. Часопростір, із його безкінечністю, глибинною поза межовістю, захоплює людину не так фізично, як метафізично. Несподівана, оригінальна метафора, подана крізь призму сюрреалістичного бачення, робить поезію Е. Андієвської завжди несподіваною. І хай дає вона відчуття несправжності, якусь мовби умовність мистецтва, нам однаково бажаний чар її слова, метонімічного, часом гіперболізованого, іноді сновидно-алогічного, відстороненого, ускладненого, ба навіть герметично замкненого. Вона ж як митець прагне осягнути світ не стільки розумом, який є надто обмеженим, налаштованим на програмування, скільки підсвідомістю, довірливо звертаючись до сфери ірраціонального, щедрого як на творчі імпульси, так і на несподівані асоціації, відкриття. Тобто її творче «розгалуження» вглиб художнього тлумачення цього світу та вшир інтерпретаційних можливостей читача являє нам досить своєрідне явище індивідуалізованої гіперлітератури.

Як людина творча, пані Емма ховається у своє парадоксальне мислення, мов у якийсь дивовижний інтелектуально-чуттєвий сховок, щоб бути почутою лише тими, хто має бездоганний мистецький слух і кому підвладний шум води, затиснутої в морську мушлю. Тим-то твори Емми Андієвської, що є, по суті, «запрошенням» разом із нею засобами поетичного слова прозондувати перехідні, межові стани й реальності, досить важко аналізувати й пояснювати. Однак немає жодного сумніву в тому, що саме так – через парадокси, містифікації, персоніфікації – вона й осягає ту сутність буттєвого, яка не обмежується для неї ламаною лінією обрїю: він, як міраж,

щоразу оддаляється від неї, і тільки мистецька інтуїція – що завжди безпомильна! – потверджує правильність власного творчого шляху і переконання в тому, що тієї нездійсненної мети таки можна сягнути.

Емма Андієвська упродовж десятиліть не припиняє свого «експериментаторства». Саме як експериментально-інтелектуальний напрям – найчастіше визначають її творчість. Хоча, радше, можемо говорити про сюрреалізм, зваживши, проте, на суттєве уточнення І. Фізера щодо того, що її сюрреалізм є не інакше, як українським (далі це повторив і Б. Бойчук). Йдеться про ірраціональний «вихлюп» зніченої свідомості у таємничому й непізнаному, а від того й не вельми затишному світі, де площини, межі, стосунки і зв'язки усього з усім розмиті, зміщені, контури звичної логіки здебільшого уявляються ламаною лінією, а автор художнього віддзеркалення цих алогізмів та контурних розривів сприймається чарівником, який відчайдушно намагається згармонізувати дисонанси, виладнувати в одне ціле хисткі й розпливчасті, завше мінливі лінії, барви, тони й напівтони, зв'язати розірвані нитки речей і понять, аби відтворити якщо не цілісний світ, то бодай уявну модель світобудови, «логіку» ірраціональності.

Мисткинею керує прагнення охопити зором та мистецькою уявою весь світ, інші виміри: і то завше природне для неї середовище поетичного побутування, бо без нього не досягнути того, що первісне. Тим-то вона дошукується першооснови слова (звідси – назви її книжок «Первні», «Знаки»), очищуючи його від нашарувань цивілізації, прагнучи повернути йому первісне значення. Її цікавить ядро кожного слова, його коріння, кущі, що сягають глибини віків. Вічні пошуки джерела, що неодмінно приводять до скарбів «золотого руна», – це той національний ґрунт, той сталий фермент, що й визначає «українськість» її сюрреалістичного світовідчуття, бо забарвлює зазвичай деперсоналізовану фактуру поезії, її інтелектуалізм тим м'яким відсвітом романтизму й ліричності, що його – хоч на мить – таки прагне українська душа.

На відміну від більшості з-поміж сущих на цій землі – тих, що бояться хаосу й ховаються од нього у власноруч, по-ремісничому «змайстровані» схеми, Емма Андієвська того хаосу засадничо не бо-

їться, вбачаючи у ньому якраз найвищий порядок, недосяжний буденному зорові, і намагається той хаос впорядкувати у свій спосіб – відповідно до власного світовідчуття й світобачення. Звідси – калейдоскопічність зорових і слухових вражень, а відтак – асоціацій, здавалося б, алогічний монтаж ірраціональних зв'язків, несподіваних, ба навіть позасмислових зіставлень, на перший погляд, непорівнюваних порівнянь, що призводять до нагромадження метафор, отієї надметафоричності, яка і є прикметною ознакою сюрреалізму.

Через метафори Е. Андієвської діє, можна сказати, «імажинативний конструктивізм» (часто з епатацією), – наголошував В. Барка, – «при найбільшій перевазі просторово-видивного складу. Зрівноважене враження від найнежданнішої сполуки найдальших уявлень з'являє остаточний ефект тропайчного вислову. Але надзвичайна вибірність незмінно відчутна у кожному випадку». Суверенне поетесине «я» (якраз відстоюючи свою суверенність, вона заперечує тезу літературознавців про свою приналежність до Нью-Йоркської групи) народжується з її відчуття множинності реальностей, багатовимірності світу, який вона як митець осягає з допомогою мистецьких прозрінь і прозирань крізь межі матерального світу. Нерідко її ірраціоналізм бере витoki зі сновидного простору. Власне, з допомогою свого арсеналу художніх засобів авторка показує, «якою цілісністю, якою множинністю, якою дійсністю є проста цілісність особистости», те, що насправді важливе, за А. Бергсоном, для філософії. Отже, цілісність через множинність, дійсність через часткове й загальне, коли проблема «якою» стосується вглиблення у підсвідоме, бо «твір проростає із несвідомих глибин...», адже, за К.-Г. Юнгом, «якщо гору бере Творче, то гору бере Несвідоме як формуюча життя доленосна сила на противагу свідомій Волі, і Свідомість, часто безпомічно споглядаючи події, підхоплюється навалом якогось підземного потоку».

Для Емми Андієвської поезія – це завше «вища алгебра метафор», а метафора – одна «з найплідніших можливостей людини» (Ортега-і-Гассет), і в цій площині її слово справді межує з чаклунством. І як усе справді чудодійне залишається непростим для розуміння, так і її метафорична система залишає простір межі нашим бажанням збагнути і нашою здатністю збагнути – і цей незапов-

нений простір не заповнений у кожного *своєю* мірою. Він звужується відповідно до нашого наближення до художнього світу Емми Андієвської, «доростання» до окресленого нею обрїю, що насправді тієї окресленості й не має, але, звужуючись, навряд чи може зникнути зовсім. І це – нормально. У цьому – її таємниця, збагнути яку до решти чи й потрібно – інакше вона перестане бути таємницею.

Оригінальна метафора, подана крізь призму сюрреалістичного бачення, робить поезію Емми Андієвської завжди несподіваною. І слухаючи, як вона читає свої вірші, піддаючись магії озвученого нею слова (де інтонаційна пауза має вагоме смислове навантаження, що дає простір уяві слухача дещо інший, аніж при їх німому читанні), іноді хочеться погодитися з тими критиками, які радять ставитися до цієї поезії пасивно, мовби піддаючись гіпнозу її слова. Емануїл Райс відзначав, що Еммі Андієвській якимось «нам не зрозумілим чином вдалося зберегти повнотою один з найбільших скарбів кожної людини – її дитинство», до того ж збагатити «культурою й життєвим досвідом дорослої людини і виявити її в дуже своєрідній, складній поетичній суверенній формі, що блискуче їй удалося».

Показово, що останніми десятиліттями в поетичній творчості Е. Андієвської домінує жанр сонету (вона їх написала понад дві тисячі!), який потребує чіткої побудови, впорядкованої рими, а тому в лещатах цих обмежень, вважає вона, «революція більш помітна, ніж у вільному вірші, де все дозволено». І коли вдається попри те «насадити вітер волі», коли словесна матерія втрачає свій опір, тоді зникають останні бар'єри й зрештою народжується сонетарна багатомірність, багатозначність, кількоплощинність мовленого. Сонетарій Емми Андієвської (зб. «Вілли над морем», «Хвилі», «Півкулі і конуси», «Рожеві казани» та ін.) репрезентують її потяг до строгої композиції, «дисциплінуючої» форми, що, можливо, є своєрідною компенсацією (чи пошуком рівноваги) за ті порушення мовних норм, до яких вона зухвало й беззастережно вдається, передусім відкидаючи дієслівні форми, замінюючи їх багатозначним, інваріантним тире. «Поверхня дійсности, яка зашерхла» й провокує її на різні, здавалося б, незбагненні дії та вчинки: то податися «у звук – босоніж», то зібрати докупі «тліну шепіт» й «вибух тиші», то за-

зирнути в «циклону око», то побачити «галактику на грудях – як краватку»...

Поетична творчість Емми Андієвської перейнята, безперечно, езотеричним світобаченням, тільки та езотерика «присутня» тут не як «сухий матеріал», а у вигляді «самих тільки полисків, як отой наліт на сливі. Хто цікавиться цим – той неодмінно помітить, а хто ні – буде думати, що то метафора». Та обставина, що авторчине «я» – деперсоналізоване (тут сповідується, очевидно, принцип улюбленого Малларме: на її думку, те, що він зробив у поезії – це Айнштейнова революція, і всі поети «ходять» у тих залах, що їх він повіdkривав, почасти аліричне, позбавлене емоційного підґрунтя й підживлення, дає право говорити про поезію Емми Андієвської як про герметичну, а ще – закодовану систему світобачення з ускладненими асоціаціями, багатозначною метафористикою, виразно інтелектуальну, відсторонену, яка (і на цьому варто наголосити особливо) зондує перехідні, межові стани й реальності. Такої надреальності Емма Андієвська досягає тією «якістю образу», яка визначається швидкістю асоціацій в проміжку між першим враженням та остаточним його вираженням і, звичайно ж, мовно-стилістичними засобами, де поетеса відпрацювала свій стиль до автоматизму.

Однак сюрреалізм Емми Андієвської особливий: я би назвала його до певної міри логічним сюрреалізмом, оскільки всі її фантазмагорійні «витівки» зі словом підпорядковані чіткій мовній системі з неодмінними дієслівними пропусками (досить ефективні паузи інтерпретаційного розмислу), яка не тільки надає її поетичному слову багатоваріантності, але й виструнчує художньо-образний світ, зводячи його до якоїсь внутрішньо-просторової логіки, осягнути яку можна лише, сповна занурившись у той її стереоскопічний світ і віднайшовши всі явні й приховані просторово-часові й культурологічно-мовні взаємозв'язки. Так звані «вільні асоціації» свідомості, а радше занурення поетичної уяви й вивільнення в слові глибин підсвідомого відбувається в неї як спонтанно, так і підкоряється чітким законам мовно-стилістичної системи.

Для Андієвської немає норм і пут: вона однаково відкидає як дієслівні форми, замінюючи їх багатозначним (буквально, бо тут мається на увазі варіативність прочитання, тобто, широкий простір

для читацької уяви) тире, яке, як правило, «ховає» смисловий код тексту, так само відкидає й строгу композицію, риму. Абсолютизуючи звук-образ, звук-ідею, поетеса увиразнює звукову систему.

Запрошуючи читача до співтворчості, гри його уяви (звідси – й абсолютизовані пропуски слів), щоб якомога повніше відтворити дійсність, якомога більше вражень «втиснути» в слово, «видобути» з нього більший пучок асоціативних «іскр», поетеса вдається до синтаксично ускладнених, алогічних виражальних засобів, її абстрактні образи конкретизуються, часто набирають барокових форм. «Мені йдеться про те, як, скажімо, оте складне явище якомога чіткіше втиснути в слово, – так тлумачить сама письменниця свою творчу манеру. – Для цього інколи потрібні алогізми, але вони мусять приходити не з розуму, а з нутра, тоді вони стоять наче в якійсь додатковій іншій площині і малесеньким ліхтариком освітлюють те, що ви зробили. І всі речі, які, здавалося, освітлені так, раптом отримують додаткове освітлення, й ви бачите, що це й так, і не так. Але, звісно, тут рецептів ніколи не можна давати. Бо кожен творчий акт неповторний. Найкращим, що є на світі, є для мене оця змога реалізувати туманну матерію, розливу навколо, яка ще не втілилася в думку, скажімо, реалізувати її (зокрема, йдеться про поезію), де не конче треба висловлюватися цілком граматично правильно, щоб зайвого не внести. Бо якщо, скажімо, я щось випускаю в своїй поезії, то це означає, що воно цілком непотрібне. Особливо часто це дієслово. І тоді, коли його немає, тоді мимоволі той, хто читає, шукає, які дієслова тут можуть бути – три-чотири, і тоді всі значення тих, які можуть бути, але тут не є... Це дає додатковий вимір сприймання якогось явища». Таке, здавалося б, дієслівне фрагментування світу (через віртуальну множинність дії – що, очевидно, можна віднести до ознак гіперлітератури) насправді його не фрагментує, а неказанно помножує, якщо брати до уваги всі варіативні спромоги й підтексти авторки та інтерпретаційні іночитання. Отже, світ постає гіперсвітом, а не тим лінійно-уявним вузьким світцем, який кожен із нас бачить чи уявляє в міру своєї освіченості, вдумливості та гри фантазії.

Якщо перший її роман «Герострати» несе в собі спробу поєднати художній текст з філософським трактатом (ідеї людини, Бога, Ві-

чності та великої людини подаються крізь призму геростратизму), а наступні – «Роман про добру людину» та «Роман про людське призначення» перейняті патріотичними почуваннями, де Україна піднята до рівня символу, а міфологізація, біблійність виступають засобами переосмислення дійсності (сюжети, до речі, побудовані на реальному ґрунті), то створюваний нині роман «Лабіринт» – це задум показати хаос (а лабіринт – як його певну модель чи символ) бездоганно виладнуваною системою вивершення людського духу, що пересічній людині, неспроможній побачити згори довершеного розпланування дійсності, може залишитись і незрозумілим. Концепція «круглого часу», за словами Д. Струка, з «тотальним синхронізмом» (круглого не тому, що він повторюється, а тому, «що не має ні початку, ні середини, ні кінця»), який набуває розвитку в «великій» прозі цієї письменниці, виводить читача на розуміння круглої тривалості або позачасовості, а авторку спонукає до делінеарної оповідності. Тут кожне підрядне речення – це нова площина, що разом творять нову культуру складного, всеохопного речення, що його Андіївська виписує старанно, продумано. Бо вона переконана, що в граматично правильно побудованому реченні можна передати різні часові пласти, і той, хто послуговується цим формальним засобом, мусить нагадувати піаніста, який повинен грати так, щоб йому не запліталися пальці; але якщо він буде думати про те, щоб вони не запліталися, ніколи не спроможеться на інтерпретацію. Тобто, вдаючись до такого способу вибудови своєї мистецької дійсності, письменниця дає змогу читачеві бути у кількох місцях одночасно, спостерігати за діями кількох героїв одномоментно, позбуваючись таким чином децентралізації, звичної нам лінійної послідовності у розкритті сюжету.

Загалом проза Емми Андіївської трактується як синтез протилежностей: «... Андіївська посилається на три принципи світобудови: вага як рівновага, число як кількість і співмірність усього. Формула рівноваги в тому й полягає, що гармонія впливає з подібності протилежностей (смерть – життя, матерія – дух, світло – пільма), число є масштабом подібності, а ступінь відповідності є міра. Такий співмірний світ, спрямований на синтез протилежностей, обмін у межах єдиної субстанції, упорядкований і гармонійний, представи-

ла Андiєвська у своїй книзі про таємницю безсмертя, явлену в тлінних знаках».

Саме так – через парадокси, містифікації, персоніфікації – вона й осягає ту сутність буттєвого, яка не обмежується для неї ламаною лінією обрiю – він, як міраж, щоразу оддаляється від неї, і тільки мистецька інтуїція – що завжди безпомильна – потверджує правильність власного творчого шляху і переконання в тому, що тієї нездійсненної мети таки можна сягнути.

Загалом тяжіючи до великих, «монументальних» прозових форм, письменниця все ж завжди толерувала й короткий жанр, що засвідчують збірки новелеток (її власне жанрове означення) «Подорож», «Тигри», найбільш знані дослідникам її творчості. Прозові з'яви письменниці, зокрема книжка новел «Проблема голови» та «Казки Емми Андiєвської» – це також спроба структурувати власне уявлення про світ як складну взаємопов'язану й взаємообумовлену систему. Але не заради того, щоб укласти те уявлення в якусь схему, а для того, щоб через філософські медитації знайти найкоротший шлях до мети, бо «мета випростує світ, що, за браком відповідно гострих упорядковувальних сприймачів, збивається в клубок поплутаних ниток у людині, а це кінець життя. Аби існувати, людина мусить розплутати нитку, цим самим вибираючи лінію, а не коло, з якого треба тільки якнайхутчій – геть, і подорож саме цьому й слугує, якщо, звісно, людина заздалегідь подбала про визначену мету» («Мета»). Казки Емми Андiєвської – це казки для дорослих: мають вони філософське підґрунтя й несуть великий моральний заряд (силу, за Г. Сковородою), оскільки письменниця обстоює перемогу тих моральних опор та ціннісних орієнтирів, які ми звемо загальнолюдськими.

Такі моральні «підказки», що їх знаходимо на сторінках казок, є своєрідною антитезою до тих риторичних запитань, що ними «пересипані» сонети Андiєвської. А все разом і творить той неповторний обшир відчуттів, коли «світ – все ще є, хоч вже його й нема». За таким принципом твориться її власний варіант гіперлітератури, коли автор «відсилає» своїх читачів до широких інтерпретаторських «здогадів», що, власне й вибудовує розгалужений гіпертекст її творчості, яка прочитується у кількох вимірах одночасно.

Аби побачити Емму Андієвську в європейському, ширше – зарубіжному обширі, варто також «увійти» у її візуальний світ. Розгортання метафори, що живиться переважно сферою підсвідомого, триває і в ті хвилини, які віддані малярству. А це – теж рівновелика частина означеної творчої тріади Андієвської, котра в усьому прагне бути адекватною собі.

Малярство її цікавило змалечку. Здається, навіть з-поміж талановитих творчих людей, яких завжди вирізняє індивідуальний стиль, важко знайти яскравішу, оригінальнішу особистість, у котрої стиль так згармонізовано як на внутрішньому, так і на зовнішньому рівнях, ніж Емма Андієвська. Один раз побачивши її малярські роботи – ніколи їх не сплутаєш ні з чийми іншими. І ніколи їх не забудеш. Річ не тільки в особливих образотворенні та художній стилістиці, а й у тому, що вони несуть потужну добротворчу енергетику – якщо, звичайно, за доказ цього можна прийняти той незаперечний факт, що її дивовижні фантастично-сюрреалістичні малюнки завжди знімають із глядача емоційне напруження й викликають добру усмішку – при тому навіть, що спонукають до роботи уяву глядача, аби збагнути мистецький задум автора.

Емма Андієвська зізнається: хоч як це дивно, перше її сприймання світу відбувається через око, щойно тоді з'являється слово. «Річ у тім, – розповідає вона, – що в мене око десь там на дні завжди розділялося на слово й барву, отже, я можу малювати розмовляючи. Тепер я дуже інтенсивно малюю. Я просто мушу малювати – в мене десь там у підшлунку зберігаються всі картини, які тільки треба «витягти» пензликом, і я це намагаюся робити. Виставок мені справді не бракувало. Публіка в Німеччині тепер не дуже купує, то зиску це не приносить, зате задоволення... Вислів у творчості – це не просто хліб, а повітря, без якого я би задихнулася. Кожен, хто творить, має це відчуття. Малярство мало дуже великий вплив на мою поезію... Для мене це завжди розгортання метафори. Я дуже люблю фарбу. Звичайно, можна вдатися і до самого рисунка, але то, як на мене, належить більше до сфери розумової, то радше конструкція, а мої малярські роботи більш безпосередні. Я скрізь люблю ходити без доріг, точніше, скакати...».

Першу виставку Андієвська мала в Мюнхені вже 1956-го року, потім не було коштів займатися тим, бо щоб малювати – треба купувати дорогі фарби, папір, полотно... Врешті після того, як сто її картин десь пропали не з її власного недбальства, вона дуже розсердилася і вирішила малювати інтенсивніше. Кількість її картин давно перевищила вісім тисяч. «Я поспішаю малювати, щоб встигнути все, відпущене мені творчою долею», – зізнається вона.

Картини цієї мисткині зберігаються у багатьох музеях та приватних колекціях, має вона й солідні каталоги. Її малярські роботи неодноразово експонувалися у багатьох країнах світу... Особливо пишається Емма Андієвська своєю експозицією з 32 картин у палаці Фаціо в італійському місті Капуї – виставка була організована в рамках «Scavare il Futuro»¹ доктором Ельмаром Цорном... Мала там успіх, мала пресу... Надзвичайно плідним виявився, скажімо, 2003 р. – декілька виставок у містах Німеччини, зокрема в Гоффойє залу Свободи в Гофі і в Кронаху (Розенберзька фортеця) – разом 200 картин і килимів за ескізами мисткині, в Українському Генеральному консуляті у Мюнхені, участь у річній груповій виставці професійних митців Мюнхена й Баварії тощо, подібно минув і 2007 р. – у роботі, вернісажах, зустрічах, нових творчих задумах... Зокрема, в серпні у Дюссельдорфі, в галереї «Etagé-20», де експонувалося 35 її картин на полотні, велику святошну доповідь про творчість української малярки виголосив доктор Ельмар Цорн... Є й надзвичайно хвилююча сторінка в мистецькій біографії Емми Андієвської – це її участь в Інтернаціональному Баварському кінофестивалі 2001 р. На ньому було вшановано 80-річчя всесвітньовідомого кінорежисера Франческо Розі: його ювілей було відзначено картиною Емми Андієвської «Золотий Христос» (розп'яття, 100x80 см, папір, акриль) – нині ця картина (з українською дедикацією на звороті) висить у Римській віллі Франческо Розі.

Емма Андієвська виявила у малярстві оригінальне візуальне світобачення та своєрідний інструментарій. Її малюнки – то неповторна гра уяви, безпосередність, повна розкутість. Звідси – несподівана вигадливість, поєднаність кольорів і щоразу несподіваний

---

¹ Розробки майбутнього

ракурс, здавалося б, уже баченого, нетрафаретний погляд на якість клітинки життя, яке нас оточує – видиме й невидиме. Годі позбутися враження, що її картини перегукуються з її поезією, – такі це зримо виразні вивершення підсвідомого, ірраціонального, які беруть у полон своїми незбагненними чарами: чи то іскринки кумедності, чи то роздумливості, чи якоїсь мовби «підказки згори», якими ми не є, бо просто не бачимо себе об'ємно, багатоплощинно, але якими могли би бути, якби «доросли» до світосприйняття художниці. Приймаючи мистецтво як гру, мисткиня виражає в ньому свободу своєї індивідуальності, власне бачення світу, яким нерідко «заряджає» й інших, щоправда, готових до такого сприйняття.

Як зізнається сама пані Емма, вона дуже любить фарбу – для неї це справжнє дійство в барві, а не тільки розгортання метафори. Тож нерідко спостерігаємо у її картинах домінування якогось одного насиченого кольору: то вона розкошує в яскраво зеленому, то поринає в густий фіолет, то вся віддається глибині малинового, то «купається» у розливах золотого... А то раптом звертається до молочно-лілових розмитостей, або, як вона сама те називає, «роздробленого кольору рядна». Техніка (а це, як правило, акрил, олійні картини) не відіграє для неї жодної ролі. Захопилася віршомалярством, творячи свої непідвладні звичайній логіці «сигменти снів», тобто цілком послуговуючись сновидними враженнями, покладеними на фарбу.

Власне, її роботи треба бачити, щоб сприйняти або не сприйняти їх. Та одне безперечно: якщо ти вже хоч раз поринув у неповторний, не схожий ні на чий інший малярський світ Андієвської, який мовби накладається на її світ поетичний, доповнює, розширює, а, може, до певної міри й розкодовує його, то забути приналежних йому персонажів, хоч би якими недоречними чи неправдоподібними вони не видавалися, просто неможливо.

Художниця ілюструвала також практично всі свої поетичні збірки: візуальний ряд налаштовує на неповторні мандри у світі, вивореному її уявою. А радше – запрошує до несподіваних містифікацій, парадоксальних перевтілень.

З початку 90-х ім'я Емми Андієвської – як поета, прозаїка і, звичайно ж, мисткині, прийшло в Україну. Згадаймо її вернісажі для

українських шанувальників: Київ (Державний музей книги й друкарства України, Державний музей українського образотворчого мистецтва, 1992; Національна Спілка письменників, Національний музей літератури України, Український Дім, 1993; 1994; Києво-Могилянська Академія, 1994/1995; галерея Тадзіо, 1997; НСПУ, 2002); Харків (Нова Харківська опера, 1994); Львів (Історичний музей, 2001; Український етнографічний музей, пасажна галерея, 1992; Львівський Палац Мистецтв, 2003)... Про неповторні малярські роботи часто пише зарубіжна преса, залюбки вміщуючи як фото цієї яскравої і вічно молоді жінки, так і репродукції її картин.

Тож Емму Андієвську можна вважати своєрідним послом України в світі...

Андієвська-поет, Андієвська-прозаїк, Андієвська-маляр... Три мистецькі світи витворюють один неповторно-вигадливий світ Емми Андієвської – і хоч як би ми намагалися роз'єднати їх, вони однак вибудовують її духовний всесвіт, являючи такий потужний вихлоп експериментування, що дозволяє вести мову про нову мистецьку дійсність, народжену уявою Емми Андієвської.

*Людмила Тарнашинська, канд. філол. наук
поет, літературний критик літературознавець, співробітник
Інституту літератури НАНУ*

ЛІТЕРАТУРНА ТВОРЧІСТЬ

Окремі видання творів

Андієвська Е. Атракціони з орбітами й без. Шумини : сонети / Е. Андієвська. – Львів, 2000. – 136 с.

Андієвська Е. Вілли над морем : сонети / Е. Андієвська. – Львів, 2000. – 120 с.

Андієвська Е. Герострати : роман / Е. Андієвська. – Мюнхен : Сучасність, 1971. – 500 с.

Андієвська Е. Джалапіта / Е. Андієвська. – Нью-Йорк : Вид-во Нью-Йоркської групи, 1962. – 62 с.

Андієвська Е. Джалапіта : вибр. твори / Е. Андієвська. – Львів : Піраміда, 2006. – 160 с.

Андієвська Е. Знаки. Тарок : вірші / Е. Андієвська. – К. : Дніпро, 1995. – 174 с.

Андієвська Е. Казки / Е. Андієвська. – Париж ; Львів ; Цвікау : Зерна, 2000. – 136 с. – (Б-ка. альм. українців Європи «Зерна»).

Андієвська Е. Межиріччя : сонети / Е. Андієвська. – К. : Всесвіт, 1998. – 134 с.

Андієвська Е. Міражі : сонети / Е. Андієвська. – К. : Всесвіт, 2009. – 248 с.

Андієвська Е. Мутанти : сонети / Е. Андієвська. – Київ : Всесвіт, 2010. – 248 с.

Андієвська Е. Народження ідола : поезії / Е. Андієвська. – Нью-Йорк, 1958. – 44 с.

Андієвська Е. Наука про Землю : вірші / Е. Андієвська. – Мюнхен : Сучасність, 1975. – 126 с.

Андієвська Е. Первні : поезії / Е. Андієвська. – Мюнхен : Сучасність, 1964. – 34 с.

Андієвська Е. Півкулі і конуси : сонети / Е. Андієвська. – К. : Всесвіт, 2006. – 167 с.

Андієвська Е. Пісні без тексту : сонети / Е. Андієвська ; іл. Я. Гніздовського. – Мюнхен, 1968. – 65 с.

Андієвська Е. Погляд з кручі : сонети / Е. Андієвська. – К. : Всесвіт, 2006. – 175 с.

Андієвська Е. Подорож : новели / Е. Андієвська. – Мюнхен : Сучасність, 1955. – 101 с.

Андієвська Е. Подорож : новели, казки / Е. Андієвська. – 2-е вид. – К. : Кобза, 1994. – 222 с.

Андієвська Е. Подорож голови : новели / Е. Андієвська. – Львів : НВФ «Укр. технології», 2000. – 59 с.

Андієвська Е. Поезії / Е. Андієвська. – Новий Ульм : Україна, 1951. – 26 с.

Андієвська Е. Риба і розмір : поезії / Е. Андієвська. – Нью-Йорк : Вид-во Нью-Йоркської групи, 1961. – 104 с.

Андієвська Е. Рожеві казани : сонети / Е. Андієвська. – К. : Всесвіт, 2007. – 220 с.

Андієвська Е. Роман про добру людину / Е. Андієвська. – Нью-Йорк ; Мюнхен : Сучасність, 1973. – 291 с.

Андієвська Е. Роман про добру людину / Е. Андієвська. – 2-е вид. – К. : Кобза ; Орій, 1993. – 269 с.

Андієвська Е. Роман про людське призначення / Е. Андієвська. – Нью-Йорк ; Мюнхен : Сучасність, 1982. – 291 с.

Андієвська Е. Роман про людське призначення / Е. Андієвська. – 2-е вид. – К. : Кобза ; Орій, 1992. – 514 с.

Андієвська Е. Твори в 10 т. Т. 1 / Е. Андієвська ; упоряд. О. Деко ; вступ. ст. П. Осадчука. – Мюнхен ; Хмельницький, 2004. – 239 с. : іл.

Андієвська Е. Твори в 10 т. Т. 2 / Е. Андієвська ; упоряд. О. Деко. – Хмельницький : Поділля, 2006. – 288 с. ; іл.

Андієвська Е. Твори в 10 т. Т. 3 / Е. Андієвська ; упоряд. О. Деко. – Дрогобич : Святослав Сурма, 2007. – 352 с. ; іл.

Андієвська Е. Твори в 10 т. Т. 4 / Е. Андієвська ; упоряд. та вступ. ст. О. Деко. – Держава Ізраїль : Вид-во «Соборність», 2009. – 534 с. ; іл.

Андієвська Е. Фульгурити : сонети / Е. Андієвська. – К. : Всесвіт, 2008. – 232 с., портр. – Бібліогр. дов. : С. 220 – 224.

Андієвська Е. Хвилі : поезії / Е. Андієвська. – К. : Всесвіт, 2004. – 160 с.

Андієвська Е. Хід конем : поезії / Е. Андієвська. – К. : Всесвіт, 2004. – 168 с.

Публікації у часописах

Андієвська Е. Базар на межі сну / Е. Андієвська // Сучасність. – 1965. – № 6. – С. 3 – 5.

Андієвська Е. Вазаре, ти? / Е. Андієвська // Сучасність. – 1965. – № 11. – С. 3 – 4.

Андієвська Е. Весняне / Е. Андієвська // Сучасність. – 1962. – № 2. – С. 4 – 8.

Андієвська Е. Відчитування майбутнього / Е. Андієвська // Сучасність. – 1981. – № 2. – С. 3 – 7.

Андієвська Е. Герострати (I, II, III) : роман / Е. Андієвська // Сучасність. – 1970. – № 3. – С. 8 – 28 ; № 4. – С. 8 – 29 ; № 5. – С. 10 – 28.

Андієвська Е. Гуманізація. З «Межиріччя» / Е. Андієвська // Сучасність. – 1997. – № 7 – 8. – С. 9 – 14.

Андієвська Е. Дві казки / Е. Андієвська // Сучасність. – 1983. – № 6. – С. 5 – 9.

Андієвська Е. Засвітити інші елементи : сонети / Е. Андієвська // Світо-вид. – 1998. – № III (32). – С. 69 – 74.

Андієвська Е. З книги «Казки» / Е. Андієвська // Сучасність. – 1963. – № 4. – С. 5 – 9.

Андієвська Е. З книжки «Спокуси святого Антонія» / Е. Андієвська // Сучасність. – 1984. – № 1 – 2. – С. 3 – 7.

Андієвська Е. З «Межиріччя» : поезії / Е. Андієвська // Світо-вид. – 1996. – № II (23). – С. 31 – 35.

Андієвська Е. Зміна погоди ; Дерево ; Хмари / Е. Андієвська // Сучасність. – 1961. – № 7. – С. 3 – 4.

Андієвська Е. 3 нових поезій / Е. Андієвська // Сучасність. – 1970. – № 7 – 8. – С. 72 – 75.

Андієвська Е. 3 циклу «Наука про землю» / Е. Андієвська // Сучасність. – 1972. – № 5. – С. 3 – 5.

Андієвська Е. Із нових поезій / Е. Андієвська // Сучасність. – 1974. – № 10. – С. 3 – 6.

Андієвська Е. Із циклу «Наука про землю» / Е. Андієвська // Сучасність. – 1973. – № 4. – С. 3 – 5.

Андієвська Е. «Інше прояснення» й інші сонети / Е. Андієвська // Сучасність. – 1975. – № 2. – С. 3 – 8.

Андієвська Е. Казка про двох пальців / Е. Андієвська // Сучасність. – 1974. – № 3. – С. 19 – 24.

Андієвська Е. Короткі історії / Е. Андієвська // Сучасність. – 1961. – № 1. – С. 38 – 40.

Андієвська Е. Крива з базарів страшного суду / Е. Андієвська // Сучасність. – 1966. – № 10. – С. 3 – 6.

Андієвська Е. Кухонні натюрморти й циркові ідилії / Е. Андієвська // Сучасність. – 1986. – № 4. – С. 5 – 9.

Андієвська Е. Лябиринт : фрагм. з роману / Е. Андієвська // Сучасність. – 1988. – № 4. – С. 18 – 30.

Андієвська Е. Найнеобхідніші закони сну ; Полудень з традиційних розваг ; Стеблина-шинок ; Погляд ; Гість ; Зимове ; Відтінок ; Колони ; Галявина / Е. Андієвська // Сучасність. – 1963. – № 11. – С. 3 – 12.

Андієвська Е. Наумчик і сатана / Е. Андієвська // Сучасність. – 1980. – № 5. – С. 7 – 21.

Андієвська Е. Нова праця / Е. Андієвська // Сучасність. – 1990. – № 9. – С. 16 – 19.

Андієвська Е. Перші приступці ночі / Е. Андієвська // Сучасність. – 1980. – № 12. – С. 3 – 5.

Андієвська Е. Пісні без тексту / Е. Андієвська // Сучасність. – 1969. – № 1. – С. 5 – 12.

Андієвська Е. Поезії / Е. Андієвська // Сучасність. – 1979. – № 9. – С. 41 – 43.

Андієвська Е. Поезії / Е. Андієвська // Сучасність. – 1981. – № 12. – С. 3 – 7.

Андієвська Е. Поезії / Е. Андієвська // Сучасність. – 1988. – № 3. – С. 5 – 9.

Андієвська Е. Поезії / Е. Андієвська // Сучасність. – 1992. – № 5. – С. 5 – 18.

Андієвська Е. Порядок світобудови : новелетки й казки / Е. Андієвська // Світо-вид. – 1996. – № II (23). – С. 37 – 43.

Андієвська Е. Роман про добру людину / Е. Андієвська // Сучасність. – 1972. – № 6. – С. 6 – 29 ; № 7 – 8. – С. 19 – 53 ; № 9. – С. 9 – 34 ; № 10. – С. 9 – 37 ; № 11. – С. 9 – 40.

Андієвська Е. Роман про людське призначення / Е. Андієвська // Сучасність. – 1976. – № 3. – С. 13 – 28 ; № 4. – С. 17 – 32 ; 1979. – № 1. – С. 4 – 7.

Андієвська Е. Роман про людське призначення : уривок / Е. Андієвська // Сучасність. – 1981. – № 9. – С. 9 – 18.

Андієвська Е. Світ покладений під смерти ніготь / Е. Андієвська // Сучасність. – 1985. – № 6. – С. 5 – 8.

Андієвська Е. Сонети / Е. Андієвська // Сучасність. – 1990. – № 2. – С. 5 – 10.

Андієвська Е. Тема ; Коні ; Ясність ; Зблизька і здалека ; Поверхня ; Проміжне ; Зимою пішки / Е. Андієвська // Сучасність. – 1964. – № 10. – С. 3 – 9.

Андієвська Е. Той же базар ; Базар з порушеним виміром ; Зворотне запрошення ; Пригода під іншим кутом ; Униз ; Гілка в родичах / Е. Андієвська // Сучасність. – 1962. – № 8. – С. 5 – 7.

Андієвська Е. Ходіння по візу : новела / Е. Андієвська // Сучасність. – 1992. – № 4. – С. 16 – 17.

Андієвська Е. Чоловік з чайником у руці : новела / Е. Андієвська // Сучасність. – 1989. – № 2. – С. 11 – 12.

Іноземні видання

Андієвська Е. 100 сонетів / Е. Андієвська. – Ізраїль : Соборність, 2009. – 110 с. – гебр. мовою.

Твори, які увійшли в антології, хрестоматії

Андієвська Е. Вірші // Вертоград. Українське поетичне тисячоліття. Антологія / упоряд., передм. І. Лучука. – Тернопіль : Богдан, 2009. – С. 621 – 622. – Бібліогр. : С. 917.

Андієвська Е. Жінка, що продає їстівні каштани в зоні для пішоходів / Е. Андієвська // Жіночий погляд. Антологія / упоряд. А. П. Краснящих ; худож.-оформ. О. Г. Жуков. – Харків : Фоліо, 2009. – С. 210 – 211.

Андієвська Е. Поезії / Е. Андієвська // Дивоовид : антол. укр. поезії ХХ ст. / упоряд., передм., довідка про авт. І. Лучука. – Тернопіль, 2007. – С. 324 – 328.

ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧОСТІ ЕММИ АНДІЄВСЬКОЇ

Книги та статті про творчість Е. Андієвської

Віхоть І. Спритність рук і жодного обману / І. Віхоть // Кн. Клуб плюс. – 2007. – № 9. – С. 26 – 27.

Про збірку сонетів Е. Андієвської «Погляд з кручі».

Галич О. Григорій Костюк – емігрант, літературознавець, учений / О. Галич // Укр. л-ра в загальноосвіт. шк. – 2007. – № 1. – С. 4 – 9.

Згадується Емма Андієвська.

Дроздовський Д. Сонети Емми Андієвської як вияв катахретичної свідомості / Д. Дроздовський // Сл. і час. – 2009. – № 10. – С. 26 – 38. – Бібліогр. : С. 38.

Дроздовський Д. Тримаючи паузу / Д. Дроздовський // Дзеркало тижня. – 2007. – 4 – 10 серп. (№ 28). – С. 19.

Про презентацію поетичних збірок Емми Андієвської «Півкулі і конуси» та «Погляд з кручі».

Жодані І. Емма Андієвська і Віра Вовк : тексти в контексті інтерсеміотики / І. Жодані. – К., 2007. – 116 с. – Бібліогр. : С. 106 – 115.

Зборовський А. Погляд з кручі / А. Зборовський // Нар. армія. – 2007. – 12 лип. – С. 7.

Відома літературознавець про поетичні збірки Емми Андієвської «Погляд з кручі» та «Півкулі і конуси».

Смерек О. С. Романи Емми Андієвської: художньо-філософські шукання. Міфологізм. Поетика образності / О. С. Смерек. – Львів, 2007. – 191 с.

Тарнашинська Л. Гіпертекст Емми Андієвської як індивідуалізований світовий // Презумпція доцільності. Абрис сучасної літературознавчої концептології / Л. Тарнашинська. – К. : Вид. дім «КМ акад.». – 2008. – С. 333 – 342.

Тарнашинська Л. Українська версія сюрреалізму: генеза, естетика, поетика (від Б.-І. Антонича до українських шістдесятників) / Л. Тарнашинська // Поетика художнього твору : зб. матеріалів Всеукр. наук. конф. – Дніпропетровськ, 2007. – С. 333 – 342.

Шаф О. Образи геометричних фігур у сонетах Емми Андієвської останнього десятиріччя (збірки «Півкулі і конуси», «Рожеві казани») / О. Шаф // Сл. і час. – 2010. – № 10. – С. 71 – 76. – Бібліогр. : С. 76.

Шаф О. В. Сонет Емми Андієвської в західноєвропейському контексті / О. В. Шаф. – Дніпропетровськ : Овсянніков Ю. С., 2008. – 138 с. : портр.

Шестопалова Т. П. Критична рецепція творчості Емми Андієвської у писемній спадщині Юрія Лавріненка / Т. П. Шестопалова // Олександр Галич – особистість, учений, громадянин : зб. наук. пр., присвяч. 60-річчю О. Галича / упоряд. : О. М. Горюшкіна, В. Г. Фор-

менко, І. Л. Савенко. – Луганськ, 2008. – С. 366 – 372. – Бібліогр. : С 372.

Дисертації, автореферати

Галицька Р. Р. Релігійно-духовний дискурс жіночої поезії 60-х років ХХ ст. (на матеріалі творів Емми Андієвської, Анни-Марії Голод, Ірини Жиленко, Зореслави Коваль, Ліни Костенко і Марти Мельничук-Оберраух) : автореф. дис. канд. філол. наук : 10. 01. 01 / Р. Р. Галицька ; Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2008. – 24 с.

Жодані І. М. Інтерсеміотичність у творчості письменників Нью-Йоркської групи (Емма Андієвська і Віра Вовк) : автореф. дис. канд. філол. наук : 10. 01. 06 / І. М. Жодані ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2007. – 16 с.

МАТЕРІАЛИ ДО ЖИТТЄПISУ ЕММИ АНДІЄВСЬКОЇ

Інтерв'ю, бесіди

Андієвська Е. «Неправда, що людина не має права вибору. Вона його має повсякчас» : бесіда з укр. письм. та художницею / Е. Андієвська ; [записала Л. Тарнашинська] // День. – 2000. – 30 січ. – С. 6.

Андієвська Е. «Провидіння не любить ледачих» : розмова з Е. Андієвською // Жінка як текст: Емма Андієвська, Соломія Павличко, Оксана Забужко : фрагм. творчості і контексти / упоряд. Л. Таран. – К., 2002. – С. 14 – 21.

Андієвська Е. «Я свою Україну ношу, як равлик...» / Е. Андієвська // Погляд. – 2006. – 29 верес. (№ 77). – С. 15.

Андієвська Е. «Депресія – це розкіш, на неї немає часу...» / Е. Андієвська // МБ-Субота. – 2006. – 30 верес. – С. 6.

Андієвська Е. «Усе моє життя – це ходіння крізь стіни» // Літ. Україна. – 2009. – 9 квіт. (№ 14). – С. 1 – 2.

Андієвська Е. «Дати країні справжнє»: Емма Андієвська про відповідальність перед словом, графоманів, ідентичність Донецька та запрограмованість українців : інтерв'ю / Е. Андієвська ; [записала Ж. Безп'ятчук] // Тиждень. – 2010. – 23 – 29 квіт. (№ 16). – С. 50 – 51.

Бібліографічні джерела

Емма Андієвська: Життя і творчість : біобібліогр. покажч. / уклад. О. В. Кучерява ; наук. ред. О. В. Башун ; авт. вступ. ст. О. Я. Гросов ; Донец. обл. універс. наук. б-ка ім. Н. К. Крупської. – Донецьк : Сх. вид. дім, 2008. – 79 с.

Е. Андієвська про себе і свою творчість

«...перше моє сприймання, натхнення світу відбувається через око, щойно тоді з'являється слово. Малярство мало дуже великий вплив на мою поезію...».

«... Малярство мене цікавило змалечку... Річ у тім, що в мене око десь там на дні завжди розділялось на слово й барву, отже тепер я можу малювати розмовляючи...».

«...я можу малювати й розмовляти одночасно. Для мене це завжди розгортання метафори. Я дуже люблю фарбу. Звичайно, можна вдатись і до самого рисунка, але то, як на мене, належить більше до сфери розумової, то радше конструкція, а мої малярські роботи більш безпосередні.

Вислів у творчості – це не просто хліб, а повітря, без якого я би задихнулась. Кожен, хто творить, має це відчуття».

«Що мене найбільш потрясає, то це те, що попри ті страшні жнива, коли систематично викошувалось найкраще українське, що існує стільки колосальної духовної потенції! І це надзвичайно!»

«А ще я люблю всілякі вигадки. Коли свого часу... я вивчала санскрит, то мені так народився Джалабіда, що походить з двох санскритних слів: Джалібідар – батько води і Джалікара – той, хто живе у воді. От і народилася істота, що має в усьому плинні якості. Лише єдине, що в нього стале, – це безмежна доброта, все інше може перевтілюватись. Кожна мова має неповторні специфічні випромінювання, ні з чим не порівнянні».

«Я, можливо, найбільше люблю Малларме, хоч Бодлер теж мій поет. Чому я його люблю? Бо коли я його відкрила, а для себе усе відкриваю сама, – я зрозуміла, що від нього йде поезія ХХ століття, хоч були і його предтечі.

У чому полягає те, що мене так фасцинувало у Малларме? Це в граматично скорочених структурах вмістити духовне віддзеркалення світу, виходячи із конкретних речей. Це наче просвітлювати ці речі до глибини суті. Це якраз те, що для мене є розумінням і суттю поезії. І я намагаюсь саме так писати. Для мене кожного разу поезія – це медитація...».

«...Він [Малларме] зрушив усю систему віршування. Саме на ньому базується вся модерна поезія у всіх її відхиленнях. Малларме – вершина всіх поетів і часів».

«...людина не призвичаєна до складного відображення світу. Поезія логічна, заримована існує й існуватиме. І поезія числа, яка рухається над логічним, і властиво це і творить справжню поезію. Хоч ще раз підкреслюю, що не заперечую логічної поезії. Але ні та, ні інша поезія не може поглинати усю, бо тоді духові не буде де ходити.

Кожна доба інакше унаправлює свої ліхтарі на ті самі явища. Масовості не завжди доступний дух. До духу йдуть лише одиниці, хоч теоретично це може робити кожен. І все ж не кожному може

бути зрозуміло те щось, що має велику вартість. Я вважаю, що не треба писати всім для всіх, а писати так, як кожен зокрема має в цьому свою потребу».

«...Мушу сказати, що мене, попри зорове сприйняття світу, завжди найбільше цікавила людська доброта».

«Комаха – це світ, який навколо нас, але якого ми не помічаємо. У мене ж комаха обернена на дорадника, янгола. На моїх картинах вони більше схожі на бегемотиків. Але це саме те, що наближає їх до людськості. Бо людина може сприйняти те, що інакше, лише у якійсь трансформації».

«Картини – це мої діти. Вже у дев'ять років я знала, що мої діти – це малярство».

«Вибір є і там, де немає жодного вибору. Коли людина чогось усім своїм єством хоче, вона цього досягне. Справжня воля викристалізовує навколо себе події. Навіть машина може змінити світ. Тільки ледача людина гадає, що порятують золоті вареники з неба. Провидіння не любить ледачих».

«Мене змалечку готували на росіянку... Отож логічно – я мусила бути на боці скривджених, а не кривдників. Так відбувся мій вибір».

«Людина – дуже дивна істота. Ну хіба ж не смішно, що я десь у дев'ять-десять років відкрила, що люди не вміють мислити? Що вони, мавши мозок, так довіку і не користуються цим Божим даром, зробивши з себе канали на чужі думки, кроєння, забобони».

«Найвищий мій Нобель – це приналежність до української нації».

«Людина приходить у світ, аби бути у ньому під сонцем. І нація теж має бути під сонцем. Кожна нація».

«Мені завжди бракувало часу і цікавості встановити, хто ж я є. Зрештою, хто ким є насправді, зводиться лише до переліку певних, здебільшого випадкових, властивостей, набутих чи успадкованих.

Я, наприклад, знаю мову птахів, мінералів, плазунів, риб і ще децицію, яку я волію промовчати...

Я можу бути таким і водночас зовсім іншим – це залежить від обставин, настрою і атмосферного тиску...

Я маю людські риси й статуру, але обсяг мого сприймання й часами фізичного розпросторення поширюється й за межі моєї особистості». (Із новели «Спроби живопису»)

«Що мене українізовало? Зневага до всього українського. Отож я поклала собі, що буду українкою, навіть якщо існуватиму одна-єдина на всю планету... Воювати проти всього світу? Будь ласка. Що на це інші скажуть? Нехай собі кажуть, що їм заманеться – я знаю, що я хочу. Так, це ходити крізь стіни? Я й ходжу все життя крізь стіни – улюблене моє заняття. Я вірю в силу духу...».

«У цих двох романах [«Роман про добру людину», «Роман про людське призначення»] мені особливо хотілося написати про українську людину. Це своєрідна поема про людину, затоптувану, якій немає ніде місця, скрізь вона тільки вибачається за те, що ще існує на цій землі. А я змалечку була на боці скривджених...».

«Мій новий роман – це концепція вивершення людського духу, символом якого є лабіринт – тільки не в тому розумінні, що це заплутане, а навпаки – це максимально досконала, викінчена світобудова, яка пересічній людині, котра не стоїть десь згори і не може бачити цього ідеального, бездоганного розпланування, здається просто лабіринтом. Це загальна концепція, але там багато різних і часових, і змістових площин».

«Україна влетіла в моє серце і назавжди там лишилася».

«Я свою Україну ношу як равлик свій будиночок».

«Пересічна людина – це та, що обрізала себе до пересічності».

«Маю енергію без кінця».

«Людина для того й існує, щоб долати труднощі».

«Розвивайте у собі здатність тішитися з дрібниці. Ось крапля на ніс упала...»

«Маску одягає та людина, яка не має енергії бути. А я маю».

«Думки про себе паралізує велику частину вашої енергії. Думайте про речі, які ви робите. Якщо ви скеровуєте свою енергію на те, щоб вам хотілося втілити, ви випростовуєтеся. Провидіння дарує кожному скарби».

«Правильного шляху немає. Існує турецька приказка: «Якщо ти нічого не маєш – поший собі капці. Не можеш капці – посади маленьке деревце, а якщо нічого не можеш – скажи будь-яке гарне слово комусь іншому». Оце й покликання – як людина щось робить. Можливості реалізації себе безмежні».

Інтернет-сторінка

www.emma-andiyevska.com.

ЕММА АНДІЄВСЬКА. ТВОРИ

Казка про Ян

Колись пастушок, переплигуючи зі скелі на скелю за козою, що відбилася від решти, посковзнувся й упав у глибочезне провалля. Коли він розплющив очі, то побачив, що лежить на площі великого міста, яке складається з вузьких довгих веж, що їх кожен будує на свій лад, бо ці вежі весь час завалюються.

Пастушок підійшов до найближчого чоловіка, який порпався з кельмою серед купи каміння, й запитав, що це за місто, хто його мешканці й чи не можна було б щось попоїсти, бо він дуже зголоднів, наче кілька днів пролежав без їжі. Однак на запитання пастуха ніхто навіть не глипнув у його бік, дарма що козопас обійшов мало не все місто. Врешті вже зовсім зневірившись, що хтось дасть йому тут бодай крайчик хліба, пастушок набрів на кволого дідуся, що порпався біля найнижчої, напівзруйнованої вежі, й повторив своє запитання.

– Тут живуть самі яяни, – відповів нарешті старий. – Кожен яянин знає тільки своє «я» і тому запитань другої людини просто не чує. Я ж почув тільки тому, що мене здолали немощі, і внутрішні підпори, які досі тримали мене, як вони тримають усіх Ян цього міста, передчасно струхли й завалилися, як і моя вежа, направити яку мені бракує сил.

– Я вам охоче допоможу, – радісно вигукнув пастушок, – аби тільки трохи щось попоїсти.

– Яянинові годі допомогти, – скрушно мовив дідок. – Ніхто не може догодити яянинові, бо тільки він сам усе знає і вміє, і то найкраще.

– Але ж людина мусить їсти, аби втриматися при житті!

– Усі тут харчуються власним «я». Коли воно вичерпується, яянин умирає, проте «я» кожного із Ян таке невичерпне, що всі тутешні мешканці майже вічні. Мене опали немощі тільки тому, що я чужинець і справжнім яянином так ніколи й не став, хоч і прожив

тут майже весь свій вік. Я ледве пам'ятаю, що на початку свого життя під час сварки на кораблі, де я виконував обов'язки юнги, я випав за борт і опинився у цьому місті.

– Але я зовсім не хочу ставати яянином!

– За рогом моєї вежі лежать кельми для новоприбулих, бери собі якусь і починай будувати свою вежу.

– Невже з цього міста немає виходу?

– Ще на початку, коли я щойно сюди потрапив, я здибав одного юродивого, який сидів біля каміння цієї вежі, котру я оце марно будую. Він повідав мені, що місто має сім брам і з кожної можна вийти, хоча досі жоден мешканець цього міста не міг відчинити брами з тієї простої причини, що ніхто з тутешніх насельників не спроможний вимовити коротесеньке слово, що відчиняє ці брами.

– Яке ж це слово?

– Це слово знають усі яяни: звичайнісіньке «ти». Але коли хтось із Ян, – а це стається так рідко, що про це ходять лише легенди, – отож коли хтось із Ян пробує вимовити «ти», в устах яянина це чомусь завжди обертається на «я», і тому брами не відчиняються.

– Я спробую, – мовив пастушок. – Ходімо разом, бо я тобі дуже вдячний за пораду, в мене померли батьки, і я хотів подбати про тебе.

– Я вже застарий, і ноги вже не тримають мене.

– Я візьму тебе на плечі, і ми разом подамося далі.

– Я не пристосований до іншого світу, і час, відпущений мені вищими силами, добігає кінця.

– Я хочу, аби ти бодай перед смертю дихнув свіжим повітрям, – мовив пастушок, обережно садовлячи собі старого на плечі й простуючи до найближчої брами. Перед брамою він низько вклонився й промовив: – Вельмишановна брамо, чи була б ти така ласкава й випустила нас на волю, бо тільки ти можеш нас випустити.

І брама вперше за все своє існування навстіж відчинилася, адже ніхто до неї так не промовляв, хоч цього вона чекала відтоді, як її вставили в мури цього міста, і пастушок побачив себе серед знайомих скель.

– Тепер ти бачиш, який гарний цей світ! – вигукнув козопас й торкнувся старого, аби обережно зсадити його з плечей на землю.

Та замість дідуся він намацав тільки мішок, по гузир наповнений самоцвітами.

– Як на мене, люди завжди захоплюються марнотами, на подобу самоцвітів. У пустелі їх часом можна подибати на поверхні, але я не чув, аби якийсь шакал спокусився цим непотребом.

– На першому плані воно, звісно, все ясно. Але люди шукають джерел буття, біля яких ми сидимо. Тільки й ми – через нашу близькість до них – теж не бачимо цих джерел. Щоб побачити, треба вміти відійти, податися в мандри.

Казка про мандрівника

Був колись на світі чоловік, який став великим мандрівником, бо йому якось забаглося довідатися, чому все є таким, яким воно є. Прокинувшись однієї ночі в повню, він вихилився з вікна, аби подивитися, чому це так сяє навколо. А що вночі кожен предмет згорає своє нутро, зосереджуючися на собі, й не заважає іншим, як удень, то майбутній мандрівник і побачив, що місяць тримає повну жменю ниток, які вряди-годи смикає.

– Що ти робиш? – запитав чоловік місяця, і той скрикнув так, що посипалися зорі.

– Ти своїм недоречним запитанням налякав мене, бо так питають тільки ті, що на кожному кроці ставлять мені пастки. Нитки, якими я регулюю припливи й відпливи, я надто міцно смикнув, а це спричинило потоп там, де його ніхто не очікував. Твоя цікавість призвела до загибелі багатьох людей, за життя яких я несу тимчасову відповідальність, і тепер частину цієї провини ти мушиш спокутувати, мандруючи доти, доки знайдеш вхід до вчорашнього дня. На порозі вчорашнього дня лежить золота галузка, яку ти мушиш мені принести, аби я міг якось зарадити лихові, яке ти накоїв своєю цікавістю, такою згубною для життя людини.

– Я не хотів чинити нічого злого!

– Ніхто цього не хоче, але не можна бути дурним. Хіба ж ти не знаєш, що малі причини можуть мати великі наслідки?

– Ой лишенько, – забідкався чоловік, – де ж мені тепер шукати той вхід до вчорашнього дня.

– Він скрізь і ніде. Однак ти мусиш його знайти, бо інакше не тільки мене, а й тебе, негайно постигне смерть.

Чоловікові не вельми хотілося кидати тепле ліжко й дах над головою, та іншої ради не було, і він подався в мандри. На своєму довгому шляху він відвідав багато різних країн, перепитав силу-силенну людей – бідних і заможних, розумних і дурних, однак ніхто не міг сказати йому, де є вхід до вчорашнього дня.

Врешті чоловік дійшов до царства, на межі якого стояла сторожа, і кожному, хто бажав іти далі, вартові веліли роззуватися й ретельно обнюхували його ноги.

– Який дивний звичай, – не стримався мандрівник, ніяково простягаючи пильнувальникам порядку свої натомлені ноги. – Пощо ви це робите?

– Тільки з запаху ніг видно, чи людина зла чи добра. – З усього тіла лише ноги дотикаються до землі, що унедійснює всі маскувальні перегородки, а ми охороняємо нашу країну від тих, хто коять зло.

– Може, ви тоді знаєте, де є вхід до вчорашнього дня?

– Для цього ти не потребував нас. Адже цей вхід ти сам носиш на власних кісточках.

І справді, тієї миті, як вартові це вимовили, мандрівник роздивився, що ті синці на кісточках його власних ніг, що їх він набив, падаючи в провалля протягом свого довгого шляху, це не садна, а вхід у вчорашній день, на порозі якого лежить золота галузка.

– Місяцю, місяцю! – подумки покликав мандрівник, вимахуючи золотою галузкою, від якої ширилося м'яке лагідне сяйво. – Ось тобі те, що ти бажав.

Проте цього разу місяць нічого не відповів, тільки усміхнувся, не повертаючи до мандрівника голови, а чоловік постеріг, що він може тепер з галузкою в руці мандрувати крізь видиме й невидиме до самої сутності речей, за якою відкриваються неосяжні рівнини Божого віддиху.

Джалапіта (фрагменти)

Джалапіта універсальний. Він кожен з існуючих предметів і людей, але він не вони, він Джалапіта. Коли дві тисячі років тому пробували писати життєпис Джалапіти, то покинули, бо Джалапіта не вмщався в слово. Він виливався із слова, як тісто, і його кожного разу бігали шукати в небі і на землі. Джалапіту описати неможливо.

Ім'я Джалапіти міняється від настрою, погоди і від того, на якій віддалі він перебуває від води.

Джалапіта з'їхав ліфтом на Вавилонську башту і глянув вниз. Серед куряви на одній із центральних вулиць сиділа товста дитина і довбала пальцем у носі. «Дитина ця може бути моїм учнем, – подумав Джалапіта. – Для неї відкрита таємниця життя, як свіжа мушля».

Він звів запасну ногу з башти на ту вулицю і сів поруч з тією дитиною. «Учнем?» – сказала дитина і вийняла палець з носа. «Ні, – подумав Джалапіта, – ця дитина непослідовна. Не бути їй моїм учнем».

Джалапіту можна їсти. По Джалапіті можна ходити, він ландшафт.

Джалапіта вірив слову. А слово взяло поламало Джалапіті всі кісточки, всю душу, вкинуло в кадовб і змішало Джалапіту з цементом і брудом. Бідний Джалапіта лежить, подертий на шматочки, а невірне слово ходить, приспівуючи: «Джалапіта нерозважний, хіба можна вірити слову».

Джалапіту змусили носити воду. Він пішов, узяв на руки ріку і приніс усю ріку на стіл, бо йому було шкода відривати від неї шматочки води. Тоді йому веліли віднести ріку назад. Джалапіта слух-

няно відніс, положив назад у річище і довго стояв на одному місці, сумуючи, що ним незадоволені. Джалапіта був дуже добрий.

Джалапіта вийшов у парк і сів на першу лавку. Йому страшенно хотілося плакати, як хочуть води, маючи спрагу, але він не вмів. Він сидів такий незграбний і сумний, опустивши руки і лапи на землю, що біля нього зібралися діти і почали кидати в нього пісок. «Добре було б умерти хоч на день, – думав Джалапіта, а в нього над губою вже зробилися з піску вуса, і діти вже повзали по ньому й били його по зелених віях, що обламувалися ящірками й зникали в траві, – мокрими, дзвінкими долонями.

Джалапіта так часто ходив думати в парк, що понадумував цілі місця в повітрі. Ці місця висіли в парку, як велетенські гриби, і кожен, хто проходив повз них, набирався думок Джалапіти.

Джалапіта ходив по березі й думав про плинні речі, коли до нього підійшла дівчина й накинула на нього зі слова вуздечку. І Джалапіта став чахнути, бо слово випікало з нього всі думки. Дівчина не знала, що вона накоїла, а Джалапіта лежав на березі, і через нього перекочувалися хвилі. «Як важко», – скаржився Джалапіта, але хвилі були занадто легкі, щоб змити з нього слово, що вздовж і впоперек виходило йому тіло й душу. Джалапіта мучився, гризучи пісок, пощо Джалапіта – Джалапіта. Джалапіту можна вбити однією необережною думкою.

Коли Джалапіта втомлювався, він сідав просто на землю й перетасовував навколо себе всі ландшафти. Потім розкладав з краєвидів пасьянс, і це його заспокоювало.

«Хто бачив моє обличчя, – сказав Джалапіта, – той завжди дивитиметься на воду».

Джалапіта має тільки одну сталу прикмету: доброту, решта все плинне.

Джалапіта пішов на виставку образотворчого мистецтва, і всі шедеври, засоромившись, тихенько вийшли з зали, притримуючи рами, щоб не грюкати.

«Чому людина має тінь?» – спитали Джалапіту. «Тому, що в ній погано працює освітлення зсередини», – відповів Джалапіта.

«Одяг обмежує тіло й душу», – вирішили люди й одягли Джалапіту, щоб нарешті унормувати й окреслити його хоч для тих, які ним захоплювалися, але поки вони бралися до роботи, Джалапіти вже було стільки поза одягом, що найбільші експерти не відважилися вирішити, чи Джалапіта той, що в одязі, чи той, що поза одягом, бо і той і другий були Джалапітою.

Джалапіта винайшов сито, що крізь нього пройшовши, лиха людина ставала доброю, але це сито з державних міркувань заборонили.

Вірші

Дзвіночки зору

Низовина. Вогонь. Зі смертю флірт.
Перетрошили, – кому свічку – вчора.
Та замість вийти, знов – бігцем – в печеру.
З-за обрію – косою ж бо – голяр.

Поплутав репліки – площин суфлер,
І підвелись калюжі-яничари.
Мутанти випадкові ікла щирять.
Меридіяни, що бузок, як хлор.

Та серед щораз швидших переміщень –
Найвищі бастіони – неімущі.
Щойно циклоном скручена стихія,

Надкришуючись, в бульбашках стихає. –
Як існування видовжена мить
Триває, хоч нічого вже нема.

Прочинені двері

Передчуття – крізь хащі – мастодонт, –
Свідомість (рештки) на всі боки чвірка.
Зерно посіяли, а сходить череп,
Заки – колеса – з-під пелюстки – день.

Ще в путах повні – стіни і майдан,
І тінь – угудзикована почвара.
Ану ж бо світло та поверне в чорне
І не витрушуватиме видінь

З матерії, що – нутроці на вітер,
Аби лише в конкретнім існувати, –

Нехай мала, та – з живчиком – громада

З самих ще сколопендр, рачків і мідій. –
Стан – замість мозку – плин низовини,
Де – в кінці світу – в інший світ – дзвінок.

Заграва

Єдиний геть обвуглений димар
На обрії (шматками) – від повсякдення.
Завершилось (шаблями) випадання
Зубів молочних. Інший водомір

Для тих, хто серед неладу не вмер,
Дарма що ребра – лопать прорідіння.
Та плівка луснула. З мачул бездоння –
Ще поки що в диму – веранда, мур, –

Свідомість – щедро – запасні частини,
Хача здавалося, – вже гвинт останній,
Вогні – під стіл – й за браму – розпорядник. –

Лиш серед тиглів на нове поріддя
Змигне ще динозавровий хребет, –
Торішне листя, яке час згріба.

*(Із підбірки сонетів «Засвітити інші елементи»,
надрукованої у журналі «Світо-вид», 1998, № III (32))*

Підземка (новелетка)

Кожна підземка має свої закони. Десь із центру надходять вказівки на периферію, але цих вказівок міста, що саме будується й розпадається, більшість водіїв підземного транспорту не розуміє, бо виконавці, що пильнують законів міського руху, походять із різних частин світу, де уявлення про порядок, яким керуються службовці з центру, не чинні. Ці уявлення або надто обмежені, або навпаки – надто широкі, і тому кожен тлумачить їх по-своєму. Звісно, стається й таке, хоч це трапляється дуже рідко, що внаслідок надто великих відхилень всі сторони приходять до спільного порозуміння, і тоді раптом серед звичного хаосу на короткий час встановлюється порядок, що його одразу мешканці приймають як загрозу їхньому існуванню. Бо до неладу люди якимось уже позвикали, знайшовши для себе, хоч і не вельми надійний, але таки прихисток у закамарках хаосу, і раптовий порядок виганяв їх з усіх шпарок буття.

Коли такий порядок тривав трохи довше, ніж звичайно, люди заходили створювати власний хаос, ознаками якого ставало перевезення дедалі об'ємніших вантажів, що доти було заборонене. Чомусь транспортуванню першими улягали шафи. Поспішаючи вранці до праці, люди тислися поміж ними, намагаючися просунути ногу, аби втримати якимось рівновагу. Дехто з молодших одразу видряпувався верхи на такий вантаж, гадаючи, що під стелею просторіше, хоча на кожній зупинці доводилося міняти місце, поступаючися новоприбулим з іншим, щоразу громіздкішим майном.

Складалося враження, що люди квапилися перевозити не тільки цілі помешкання, а й різні клімати, і тому в підземці стояв такий рейвах, що водії, заповідаючи чергову зупинку, вдавалися до вибухівки, не так, може, щоб люди почули оповіщення назви станції, хисткого орієнтиру серед непогамовної мандрівки народів, як, радше, аби нагадати, що з підземки треба виходити, а не розташовуватися на тривале перебування.

Та за деякий час, коли здавалося, що вже перестало все функціонувати, – вантажі зникають, підземку знову лагодять, миють й замінюють потрошені лавки новими, і порядок поновно встановлюється.

ся. Лише на вагонах з'являються нові позначки. Не виключене, що хтось із центру сумлінно занотовує кожен вибух хаосу, точно знаючи, коли це станеться востаннє. Бо як твердять у своїх імпровізованих пісеньках жебраки-музиканти, що незле підробляють у кулуарах підземки, всі ці ускладнення пов'язані з пульсацією міжзоряних систем, які підвладні тільки духові, що віє, де хоче.

(Надруковано у журналі «Світо-вид», 1996, № II (23))

Спроби життєпису
(уривок із новелетки)

Мені завжди бракувало часу і цікавості встановити, хто ж я є. Зрештою, хто ким є насправді, зводиться лише до переліку певних, здебільшого випадкових, властивостей, набутих чи успадкованих.

Я, наприклад, знаю мову птахів, мінералів, плазунів, риб і ще децицію, яку я волію промовчати...

Я можу бути таким і водночас зовсім іншим – це залежить від обставин, настрою і атмосферного тиску...

Я маю людські риси й статуру, але обсяг мого сприймання й часами фізичного розпросторення поширюється й за межі моєї особистості.

КАРТИНИ ЕММИ АНДІЄВСЬКОЇ

Картини Емми Андієвської – «царина чистого локального кольору. Сплітаючи важкі різнобарвні опозиції, екстенсивно насичені, вона створює неповторну живописну субстанцію, яка гранично концентрує смислову метафізичну природу кольору. Вона творить як якийсь медіум, що передає емоційні імпульси, могутньої духовної сили. Саме кольором Андієвській вдається подолати жорстокість і статичність зображення, вносячи в нього динаміку та експресію. Працюючи як музикант у всіх регістрах, будуючи колорит на принципі різних контрастів, вона завдяки природженому смаку і почуттю міри ніколи не порушує його цілісності й гармонії».

*Георгій Праздников. Простір живописної магії
// Емма Андієвська / За ред. Миколи Маричевського. –
К. : Мистецтво, 2000. – С. 6 – 7.*

ЗМІСТ

«Маю енергію без кінця» (короткий огляд життя і творчості Емми Андієвської).....	3
Три мистецькі світи Емми Андієвської.....	12
Літературна творчість.....	24
<i>Окремі видання творів</i>	24
<i>Публікації у часописах</i>	27
<i>Іноземні видання</i>	30
<i>Твори, які увійшли в антології, хрестоматії</i>	31
Дослідження творчості Емми Андієвської.....	31
<i>Книги та статті про творчість Е. Андієвської</i>	31
<i>Дисертації, автореферати</i>	33
Матеріали до життєпису Емми Андієвської.....	33
<i>Інтерв'ю, бесіди</i>	33
<i>Бібліографічні джерела</i>	34
<i>Е. Андієвська про себе і свою творчість</i>	34
<i>Інтернет-сторінка</i>	34
Додаток 1. Емма Андієвська. Твори.....	39
<i>Казка про Ян</i>	39
<i>Казка про мандрівника</i>	41
<i>Джалаліта (фрагменти)</i>	43
<i>Вірші</i>	46
<i>Підземка (новелетка)</i>	48
<i>Спроби життєпису (уривок із новелетки)</i>	49
Додаток 2. Картини Емми Андієвської.....	50

Науково-виробниче видання

«Буття прочинилося навстіж...»
Емма Андієвська (до 80-ліття з дня народження)

Бібліографічний покажчик

Укладач Олена Луківна Круківська

Комп'ютерна верстка В. М. Кучерявої

Підписано до друку 21. 03. 11. Зам. № 144. 82 стор. Тираж 60 пр.

ДЗ «Державна бібліотека України для юнацтва»,

03057, м. Київ, просп. Перемоги, 60

<http://www.4uth.gov.ua>

E-mail: inform@4uth.gov.ua